חייבי עשה מצרי ואדומי הניחא לר' ישבב אי לאפוקי מטעמא דר' סימאי קאתי שפיר אלא אי טעמא דנפשיה קאמר כל שאין לו ביאה בישראל הולד ממזר ואפי' חייבי עשה מאי בינייהו *איכא בינייהו בעולה לכ"ג ומ"ש דהוה ליה עשה שאינו שוה בכל אמר רב חסדא הכל מודים בבא על הנדה שמשלם קנס למ"ד יש בה הויה הא נמי יש בה הויה למ"ד ראויה לקיימה הא נמי ראויה לקיימה ולאפוקי מדרבי נחוניא בן הקנה דתניא [א]רבי נחוניא בן הקנה היה עושה את יום הכפורים כשבת לתשלומין מה שבת מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין אף יום הכפורים מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין מ"ט דר' נחוניא בן הקנה אמר אביי נאמר [1]אסון בידי אדם ונאמר [2]אסון בידי שמים [א]מה אסון האמור בידי אדם פטור מן התשלומין אף אסון האמור בידי שמים פטור מן התשלומין מתקיף לה רב אדא בר אהבה ממאי דכי קא מוזהר להו יעקב לבניה על צינים ופחים דבידי שמים נינהו דלמא על אריא וגנבי דבידי אדם נינהו אטו יעקב אהא אזהר אהא לא אזהר יעקב על כל מילי אוזהר וצינים פחים בידי שמים נינהו והתניא [ב]הכל בידי שמים חוץ מצינים פחים שנאמר [3]צינים פחים בדרך עיקש שומר נפשו ירחק מהם ותו אריא וגנבי בידי אדם נינהו [ג]והאמר רב יוסף וכן תני רבי חייא מיום שחרב בית המקדש אף על פי שבטלו סנהדרין ארבע מיתות לא בטלו לא בטלו להו אלא

דין

חייבי עשה מצרי ואדומי. בתוך שלשה דורות דכתיב (דברים כג) דור שלישי יבא להם דור שני לא ולאו הבא מכלל עשה עשה: **הניחא.** אי רבי ישבב האי כל שאין לו היתר ביאה דקאמר אליבא דר"ע לאו כללא כייל אלא לאפוקי מדרבי סימאי לאודויי אתא ואחייבי לאוין הוא דפליג לאוסופי חייבי לאוין [ד]בכהונה אבל שום חייבי עשה לא הוסיף: **שפיר.** מצינו למימר איכא בינייהו דשמעון התימני ור"ש בן מנסיא חייבי עשה: **אלא.** אי לאו אדרבי סימאי קאי וטעמא דנפשיה קאמר בשם ר"ע שכל שאין לו היתר ביאה באשה זו הולד ממזר מאי איכא למימר: **בעולה לכ"ג.** שאין בה לאו דאלמנות וגירושין אלא עשה דבתולה יקח (ויקרא כא) ולא בעולה. וא"ת יש כאן לאו דזונה לא אשכחן תנא דאמר פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה אלא ר' אלעזר[ה] (א) ולית הלכתא כוותיה ואין זונה אלא הנבעלת לפסול לה. ובבעולה שלא כדרכה איירי דאי כדרכה תו ליכא קנס: **ומאי שנא.** האי עשה מאשר עשה דמודה ביה ר"ע: **דהוה ליה עשה שאינו שוה בכל.** שאינו נוהג אלא בכ"ג אבל עשה דמצרי ואדומי נוהג בכל הקהל: **הא נמי יש בה הויה.** המקדש אשה בימי נדותה מקודשת: **ולאפוקי מדר' נחוניא.** מתני' דמחייב תשלומין לבא על אחותו ואע"פ שמתחייב כרת בביאתו מפקא מדר' נחוניא: **את יום הכפורים כשבת.** לפטור המדליק את הגדיש ביום הכפורים כאילו הדליקו בשבת: **מה שבת.** שהוא מיתת ב"ד: **פטור מן התשלומין.** כדתנן במתני'[ו] גבי בא על בתו ויליף לה מולא יהיה אסון ענוש יענש: **אף יום הכפורים.** שהוא בכרת חיוב נפש הוא זה ופטור מן התשלומין: **אסון בידי אדם.** ולא יהיה אסון דמשתעי במיתת ב"ד למימר דהיכא דליכא מיתת ב"ד משלם דמי ולדות: **אסון בידי שמים.** וקראהו אסון: **צינים פחים.** קור וחום: **בידי שמים.** אם באים פורעניות על האדם גזירת המלך הוא: **חוץ מצינים ופחים.** שפעמים שבאין בפשיעה: **בידי אדם נינהו.** שלא מגזירת מלך:

דין

אי לאפוקי מדרבי סימאי קאתי. תימה תיפשוט דרבי ישבב טעמא דנפשיה קאמר אליבא דמ"ד בפ"ק דיבמות (דף יג. ושם) הבא על יבמתו וחזר ובא אחד מן האחים על צרתה בעשה דהא תנן בפרק ר"ג (יבמות דף נ.) ר"ג אומר דאין בעילה אחר בעילה ע"כ רבי ישבב טעמא דנפשיה קאמר והוי התם כר' ישבב דאין קידושין תופסין בחייבי עשה ולהכי אין אחר בעילה כלום כדאמר התם בגמרא[ז] אמתני' דאין אחר חליצה כלום אמר רב הונא אמר רב זו דברי ר"ע דאמר דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין ומסתמא הכא אליבא דר"ע מספקא ליה אי טעמא דנפשיה קאמר אי לאו לכך נראה לר"ת דגרסי' בפ"ק דיבמות (דף יג.) חד אמר בלאו ובלא זה מוכיח ר"ת כהאי שמעתא דל"ג בעשה וכן פר"ת דהיינו לאו שמלך לאחת דאמר קרא אשר לא יבנה כיון שלא בנה שוב לא יבנה אחרת ה"נ כיון שבנה שום יבמה לא יבנה אחרת:

איכא בינייהו בעולה לכ"ג. פי' בקונט' בעולה שלא כדרכה וקשה דפלוגתא דר"מ ורבי אלעזר היא בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף נט. ושם) אי כשירה לכ"ג וה"ל למימר ולר"מ דאמר כשירה לכ"ג מאי איכא למימר כדקאמר ולר"ע דאמר כו' ואור"י דמר"ע פריך שפיר כדי לאוקומי ר"ש בן מנסיא שהוא בתרא כר"ע שהיה רבו אבל בהא לא חייש אי פליג ר"מ אר"ש בן מנסיא ור"ח פי' דהכא לא איירי בבעולה מאחר אלא בכ"ג שאנס בתולה גמורה ולא חשיבה ראויה לקיימה אע"ג דאמר בהבא על יבמתו[ח] אנוסת עצמו ומפותת עצמו לא ישא ואם נשא נשוי מ"מ כיון דלכתחלה לא ישא לא חשיבה ראויה לקיימה דהאי לא ישא הוי מן התורה אף ע"ג דאם נשא נשוי ה"נ אמר בוגרת ומוכת עץ לא ישא ואם נשא נשוי אע"ג דהוי מן התורה כדמוכח התם ועוד דקאמר התם[ט] מתיב רבא ולו תהיה לאשה באשה הראויה לו פרט אלמנה לכ"ג היכי דמי אילימא בכדרכה מאי איריא משום אלמנה תיפוק ליה דהויא לה בעולה משמע דבעולת עצמו אסורה לו מן התורה ור"ת לא פירש כן:

הכל מודים בבא על הנדה שמשלם קנס. תימה לר"י מנלן דר"ש בן מנסיא מודה בה דלמא כר' נחוניא בן הקנה ס"ל דחייבי כריתות פטורים מן התשלומין ומיהו ר"ש התימני ע"כ לית ליה דר' נחוניא מדאיצטריך למעוטי חייבי כריתות מולו תהיה לאשה איש בה הויה דע"כ לא איצטריך למעוטי אלא חייבי כריתות דחייבי לאוין ס"ל בסוף החולץ (יבמות דף מט. ושם) דלית בהו הויה אבל מר"ש בן מנסיא קשה מנלן דלית ליה דר' נחוניא ועוד אפי' ר"ש התימני דלמא אית ליה דר' נחוניא ואיצטריך למעוטי מולו תהיה לאשה יבמה לשוק דאין קידושין תופסין בה לר"ע כדאמר בהאשה רבה (שם דף צב: ושם) וי"ל דרב חסדא ס"ל דאין שום תנא סובר כרבי נחוניא ולה"ק ולאפוקי כו' ובקונט' פירש דאמתני' קאי דמפקא מדר' נחוניא ותימה מנ"ל דמפקא מיניה דלמא מודה ר' נחוניא דחייבי כריתות יש להן קנס דרבינהו קרא חד לחייבי לאוין וחד לחייבי כריתות ולר"ע ניחא דמפקא מתני' מדר' נחוניא דכיון דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין איכא לאוקומי הנך תרי ריבויי חד לחייבי עשה וחד לחייבי כריתות לר' נחוניא לא[י] ונראה לרשב"א לתרץ [כ]דע"כ מפקא מתני' מר' נחוניא דלר' נחוניא אין חילוק בין חייבי כריתות לחייבי מיתות ב"ד או מאסון אסון או כדדריש רבא כרת שלי כמיתה שלכם ואם יש קנס לר' נחוניא בחייבי כריתות יש נ"כ בחייבי מיתות ב"ד ומתני' קתני בא על בתו פטור: **הכל** בידי שמים חוץ מצינים פחים. והא דאמרי' (שבת דף לב.) לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה אלמא יכול לשמור עצמו מן הפורענות וכן קיר נטוי דאסור לעבור תחתיו התם מן הפשיעה יכול לשמור עצמו דהא ודאי שבידו להמית עצמו אבל כשמביאין עליו מן השמים באונס אי אפשר לו לשמור אבל צינים פחים לעולם אל יבואו עליו באונס אם רוצה ליזהר וא"ת והא דרשינן (ב"מ דף קז:) והסיר ה' ממך כל חולי זה צינה אלמא דבידי שמים הוא וי"ל דהיינו שיחם הקב"ה עולמו או יתן לו מלבושים ולא יצטרך ליזהר וא"ת והא פחים בידי שמים הוא כדאמרי' בבראשית רבה בפרשה ט"ו א"ל אנטונינוס לרבי צלי עלי א"ל רחמנא שיזבן מצינתא א"ל דא צלותא היא יתיר חד כסו וצינתא אזלא א"ל תשתזב משרבא א"ל הא כדו צלותא דכתיב אין נסתר מחמתו וי"ל דקרא כתיב בעוברי דרכים או במלחמה כדרך שהמלכים עושים דבדרך אין אדם יכול ליזהר מן החום אבל אם רוצה לישב בביתו יכול להזהר שישב בבית של אבנים או יכנס במרתף ויש מפרשים לצינים פחים חדא מילתא היא כלומר צינים שהם פחים לאדם לשון פח ומוקש ואינו כן דבפ"ק דמסכת ע"ז (דף ג: ושם) מייתי לה [אהא דכתיב ותעשה אדם כדגי הים מה] דגים שבים כיון שקדרה עליהן חמה מיד מתים [אף בני אדם כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים] והא דאמר (ברכות דף לג:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אין ענינו לכאן דהתם קאי על הולד במעי אמו (נדה טז:) שגוזרין אם יהא עני או עשיר גבור או חלש טפש או חכם אבל צדיק ורשע לא [ל]והכא מיירי במאורעות הבאות על האדם[מ]: **מיום** שחרב בית כו'. וא"ת אמאי לא נקט מ' שנה קודם שחרב בהמ"ק דמ' שנה קודם חורבן גלתה סנהדרין כו' שלא דנו דיני נפשות וי"ל דלפעמים לצורך שעה היו חוזרין סנהדרין ללשכת הגזית ולהכי לא פסיקא ליה למיתני מ' שנה קודם חורבן וא"ת א"כ מאי פריך בפרק היו בודקין (סנהדרין דף מא.) גבי מעשה ובדק ר' יוחנן בן זכאי בעוקצי תאנים ופריך מי הוה בסנהדרין והא תניא כל שנותיו של רבן יוחנן בן זכאי מאה ועשרים שנה מ' עסק בפרקמטיא ומ' למד ומ' לימד ותניא מ' שנה קודם חורבן גלתה סנהדרין כו' והשתא מאי קשיא ליה כיון דלפעמים היו חוזרין ודנין וי"ל דרבן יוחנן בן זכאי דבדק בעוקצי תאנה מעשה דרציחה היה ומשום דיני נפשות דרציחה לא היו חוזרין לעולם דעיקרם לא גלו אלא משום רציחה דמזו דנפישי רוצחים כדאמרינן בפ"ק דמסכת ע"ז (דף ח: ושם) וי"מ דלהכי נקט משחרב בהמ"ק משום דקודם לכן אע"פ שגלו היו בגדי כהונה מכפרים על מזיד דלא אתרו ביה כדאמרינן בפרק יש בערכין (ערכין דף טז. ושם) ואין נראה דהא בימי שמעון בן שטח היו בגדי כהונה והיה דין ארבע מיתות כדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לז: ושם) אר"ש בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה וכו' לא זז משם עד שנשכו נחש ופריך והאי בר נחש הוא והא תני ר' חייא אע"פ שבטלו סנהדרין כו' ועוד אמר (מכות י:) מרשעים יצא רשע כו' [נ]והתם בזמן שבהמ"ק קיים איירי מדקאמר ונמצא זה מת וזה גולה[ס]:

דין

עין משפט
נר מצוה

ז א (מיי' פ"א מהלכות נערה הלכה יג ופ"ג מהלכות גניבה הלכה ב טוש"ע ח"מ סי' שנא):

◆

מוסף רש"י

הניחא לר' ישבב. אי לאו כללא הוא אלא לאפוקי מדר' סימאי דמפיק חד מחייבי לאוין אתי ואשמועינן דבכל חייבי לאוין עושה ר"ע ממזרין (קדושין סח.). **אלא אי טעמא דנפשיה קאמר.** וכללא כייל ולאו אדרבי סימאי לאודויי פליג אלא אשמועינן דכל שביאתו באיסור הולד ממזר (שם ובעי"ן שם סד.). **ר' נחוניא בן הקנה היה עושה את יום הכפורים כשבת לתשלומין.** המדליק גדיש ביום הכפורים ומתחייב כרת, פטור מן התשלומין כאילו הדליקו בשבת שהוא מתחייב בנפשו מיתת ב"ד דפשיט לן דפטור מלשלם כדכתיב (שמות כא) ולא יהיה אסון ענוש יענש, הא אם אסון יהיה לא יענש. שאף יוה"כ שמיתתו בידי שמים שנכרתים חייו ובניו אסון הוא קרוי, שנאמר (בראשית מב) וקראהו אסון הלכך פטור מלשלם (פסחים כט. ועי"ש לב. ושבועות לג.). **אף יום הכפורים מתחייב בנפשו.** לאיסור כרת כמיתת ב"ד דמי (מגילה ז:). **הכל בידי שמים.** מחושים ומכאובות הבאים לאדם, כולם על ידי גזירת שמים, חוץ מצנים פחים, צנים, צנה, פחים, חולי הבא על ידי חום כמו (שה"ש ב) עד שיפוח היום (ע"ז ג:). או: צנים פחים, קור הטופח (ב"מ קז:) או: הצנה והקור פח ומוקש בדרך עקש, כי בידו הדבר תלוי להשמר מן הצנה, ויש מפרשים צנים פחים קור וחום (רשב"ם ב"ב קמד:). **והאמר רב יוסף וכן תני רבי חייא.** הגמרא קאמר דאמר רב יוסף נמי בעלמא וכן תני כו' (סוטה ח:).

◆

תוספות רי"ד

מתני' דלא כר"נ בן הקנה. פירוש מתני' דמחייב קנס לבא על אחותו ואע"פ שמתחייב כרת בביאתו. דתניא ר"נ [בן הקנה] היה עושה יוה"כ כשבת לתשלומין. פי' לפטור המדליק את הגדיש ביוה"כ כאילו הדליקו בשבת מה שבת שהיא מיתת ב"ד פטור מתשלומין כדתנן מתני' לקמן בבא על בתו וילפי' לה מולא יהי' אסון. אף יוה"כ שהוא בכרת מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין. מ"ט דר"נ ב"ה. אמר אביי נאמר אסון בידי שמים. פי' וקראהו אסון ונאמר אסון בידי אדם ואם אסון יהיה מה אסון הנאמר בידי אדם פטור מן התשלומין. פי' דמשתעי במיתת ב"ד למימר היכא דליכא מיתת ב"ד משלם דמי וולדות. אף אסון האמור בידי שמים פטור מן התשלומין:

מסורת הש"ס

א) [תוספתא ב"ק פ"ו] שבועות לג. מגילה ז: פסחים כט. לב. [תוספתא פ"ג תוספתא דמגילה פ"א], ב) ב"מ קז: ב"ב קמד: ע"ש ע"ז ג: ע"ש, ג) סוטה ח: סנהדרין לז: ע"ש, ד) צ"ל דכהונה, ה) [יבמות נט:], ו) [לקמן לו:], ז) דף נב:, ח) [יבמות דף נט:], ט) [דף נט: ושם ד"ה אלימא], י) ומהר"מ אומר כי מצא בתוספתא פרק אלו נערות ר' נחוניא אומר הבא על אחותו ועל אחות אביו כו' אין להם קנס וכן היה עושה רבי נחוניא בן הקנה יוה"כ כשבת], כ) [ול"נ לתרץ דע"כ מפקא מתני' מר' נחוניא דלר' נחוניא איצטריך לאוקמי חד לחייבי לאוין ועשה וחד ללאו דיבמה לשוק אבל חייבי כריתות קים ליה כדרבה מיניה וכ"מ לקמן בפירקין אי כרבי נחוניא קשיא אחותו משמע דבחייבי כריתות לא מתוקמא כוותיה. תו"י], ל) [ועי' תוס' מגילה כה. ד"ה הכל ותוס' נדה טז: ד"ה הכל], מ) [והא דתנן (פ"ד דאבות) על כרחך אתה חי הייתו שאין בך אדם שמניח להרוג עצמו ועוד נראה לר"י דע"כ אתה חי לעתיד קאמר וגרסי' ע"כ אתה מת וע"כ אתה חי והוי כמו המתים להחיות והחיים לידון, תו"י], נ) [ומיהו אפשר לומר לפי שלפעמים היו מכפרים לא פסיקא ליה, תו"י], ס) [ועי' תוס' סוטה ח: ותוס' פח: ד"ה מכפרים].

◆

תורה אור השלם

1. וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים: שמות כא כב
2. וַיֹּאמֶר לֹא יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי אָחִיו מֵת וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאוֹלָה: בראשית מב לח
3. צִנִּים פַּחִים בְּדֶרֶךְ עִקֵּשׁ שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם: משלי כב ה

◆

גליון הש"ס

גמ' איכא בינייהו בעולה לכ"ג. עי' פסחים מא ע"ב תוד"ה אבל:

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה בעולה וכו' אלא ר' אלעזר ולית. נ"ב וביבמות ניתו ע"ב תפיק דלא אליבא דר"א מסכתת לה במתלוקת ע"ש: